

ÇAĞLAR KEYDER • Toplumsal Tarih Çalışmaları

Dost Yayınları, 1983 (1 baskı)

İletişim Yayınları 1396 • Tarih Dizisi 53

ISBN-13: 978-975-05-0681-9

© 2009 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1-2. BASKI 2009-2013, İstanbul

3. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Eighth Street, Saul Steinberg 1966

© The Saul Steinberg Foundation /

Artists Rights Society (ARS), New York

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Siyami Kuzu

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ÇAĞLAR KEYDER

Toplumsal Tarih Çalışmaları

i l e t i Ő i m

ÇAĞLAR KEYDER 1947 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğretimini İstanbul'da tamamladıktan sonra ABD'de lisans ve doktora eğitimi gördü. 1969 yılında ODTÜ Ekonomi Bölümü'ne asistan olarak girdi. ODTÜ'deki öğretim üyeliği 1982'ye kadar devam etti. Bu tarihten sonra New York Eyalet Üniversitesi Binghamton Kampüsü'nde Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi oldu. Halen Binghamton'da ve 1994'ten beri Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyeliği yapmaktadır. Türkiye Bilimler Akademisi üyesi olan Çağlar Keyder, Oxford, Chicago, California ve Washington Üniversiteleri'nde de değişik dönemlerde ders verdi. Keyder'in ilk kitabı 1976 yılında Birikim Yayınları'ndan yayımlanan *Az gelişmişlik, Emperyalizm ve Türkiye'dir*. 1978 yılında *İngiltere ve Fransa'da İktisadi Büyüme 1870-1914: Yirminci Yüzyıla İki Yol* (P. K. O'Brien ile beraber) adlı kitabı, 1982'de ise *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye, 1923-1929* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993) başlıklı tezi yayımlandı. 1987 yılında Verso Yayınları tarafından *State and Class in Turkey* adıyla yayımlanan kitabının Türkçesi 1989'da *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar* adıyla İletişim Yayınları'ndan çıktı. 1975 ile 1985 arasında tarımsal yapılar ve dönüşümler üzerine bir dizi makale yazmış, yine bu yıllarda Osmanlı toplumsal yapısı üzerine çeşitli çalışmalar yapmıştır. 1993'te yayımlanan *Ulusal Kalkınmacılığın İflası* (Metis Yayınları, 1993) adlı kitabında global dönüşümler ve bu dönüşümlerin Türkiye'ye etkileri incelenir; 1999 yılında basılan derlemesi *İstanbul: Küreselle Yerel Arasında* (Metis Yayınları, 2000) ise aynı dinamiklerin kentsel etkilerini çözümlenmeye yöneliktir. Makalelerini derlediği *Memalik-i Osmaniyeden Avrupa Birliğine* başlıklı diğer bir kitap ise 2003'te; Zafer Yenal ile birlikte hazırladıkları *Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük* 2013'te İletişim Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

İçindekiler

Önsöz.....	7
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

Üretim tarzı tartışmaları	11
1 ANGLO-SAKSON MODELİ NİÇİN İSTİSNADIR?.....	13
2 17. YÜZYIL FRANSA'SINDA KAPİTALİZME GEÇİŞ.....	29
3 PROTO-ENDÜSTRİ VE EMPERYALİZM.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

Kapitalizme geçiş, azgelişmişlik ve emperyalizm	61
4 KAPİTALİZM VE SANAYİLEŞME.....	63
5 GELİŞME SORUNUNA MARKSİST BİR YAKLAŞIM.....	87
6 EMPERYALİZM AZGELİŞMİŞLİK VE TÜRKİYE.....	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Osmanlı iktisat tarihi	191
7 OSMANLI TARİHİ NASIL YAZILMALI? (BİR ÖNERİ) (HURİCİHAN İSLAMOĞLU ile birlikte).....	193

**8 DÜNYA EKONOMİSİ İÇİNDE ÇİN VE OSMANLI İMPARATORLUĞU
(KOLONYAL OLMAYAN PERİFERİLEŞMEYE İKİ ÖRNEK)229**

9 OSMANLI EKONOMİSİ VE OSMANLI MALİYESİ (1881-1914).....245

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

***Tarımsal yapılar*.....255**

**10 TÜRK TARIMINDA KÜÇÜK KÖYLÜ MÜLKİYETİNİN
TARİHSEL OLUŞUMU VE BUGÜNKÜ YAPISI257**

**11 TÜRKİYE'DE DEVLET-TARIM İLİŞKİLERİ (1923-1950)
(FARUK BİRTEK ile birlikte).....303**

**12 1945 ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNU ÜZERİNE TEZLER
(ŞEVKET PAMUK ile birlikte).....327**

**13 TÜRK TARIMINDA KÜÇÜK META ÜRETİMİNİN YERLEŞMESİ
(1946-1960)343**

ÖNSÖZ

Bu derlemedeki makalelerin çoğunluğu 1970'lerde yazılmıştı. Elinizdeki kitabın ilk şekli 1983'te aynı başlıkla yayınlandı. Darbe döneminin kargaşası içinde kayboldu veya önemsenmedi. Zaten sular durulduğunda merak edilen konular değişmiş, güncel kaygılar başka sahalara kaymıştı. Aslında burada işlenen konuların öncelikle 1970'lerin kaygılarını yansıttığını söylemek yanlış olmaz. O dönemde dünyanın ve Türkiye'nin sosyal bilimi gerçek bir Rönesans yaşamış; ve de temel referans Marksist literatür olmuştu. Tarihi kapitalizme yönelik üretim tarzı tartışmaları, dünya sistemi paradigması, azgelişmişlik literatürünün yeniden ele alınması, hep bu on-yılın ürünüdür. Bu literatürün ve etrafındaki tartışmanın o dönemde ne derecede hayati anlamlar taşıdığını, politik uzantısının ne kadar önemli görüldüğünü şimdi anlatmak zor.

Burada sunulan yazılar 1970'li yılların yoğun tartışma ortamının ürünü. Açıkça karşı çıkılan bakış açısı kabaca "Sovyet çizgisi" diyebileceğimiz kanattan kaynaklanan Marksist-Leninst yorum. Buna göre her azgelişmiş ülkenin feodal bir geçmişi vardı, ülkelerin sanayileşmesini kendi iç koşulları değil dışarıdan gelen sömürü ve tahrip mekanizmaları önlemişti; kalkınmanın en önemli ve neredeyse tek göstergesi sanayileşme ve iş-

çi sınıfının büyümesiydi, bu nedenle de ‘milli burjuvazi’ ileri-
ci bir güç olarak görülmeliydi; nüfusun çoğunluğunun köylü
olduğu Türkiye gibi bir toplumda tarımda kapitalizm ve top-
rak konsantrasyonu, devrimci potansiyeli yüksek çatışmalara
gebeydi.

Bu “gerçekleri” tartışmaya açmak bir siyasi tutum almak an-
lamına geliyordu ve özellikle Ankara’nın sol entelektüel orta-
mında bu tür tutum almalar yanıtızsız kalmıyordu. Geriye bak-
tığım da 1970’lerdeki tartışma ortamının Osmanlı-Türkiye ta-
rihinin çözümlenmesinde ne kadar verimli olduğunu görüyö-
rum. Aynı zamanda da bütün bu çözümleme ve yorum çaba-
sının nispeten zayıf bir temel üzerinde inşa edildiğini... Bu da
çok şaşırtıcı değil, bu konulardaki tarihyazımı o dönemde hâlâ
seyrekkti; 1980’lerle beraber katlanarak büyüdü.

Aşağıdaki makalelerde tarih verilerinin eksikliği ile beraber
göze çarpan diğer bir sorun ise, özellikle ikinci kısımda, dar
anlamıyla Marksist iktisat yaklaşımına fazlaca önem atfedil-
diği. Türkiye’nin modern tarihine ilişkin bir dizi çözümleme-
yi salt Marksist iktisat teorisinden türetme egzersizi, şimdi ba-
kıldığında, epeyi sığ bir perspektifi yansıtıyor. 1976’da yayın-
lanan *Emperyalizm, Azgelişmişlik ve Türkiye* kitabımı bu derle-
meye katma fikri yine dönemin kavramlarını ve tartışmalarını
yansıtmasından dolayı cazip geldi. Buna karşılık, küresel-
leşme diye özetleyebileceğimiz, ulusal birimlerin ileri derecede
tek bir dünya ekonomisinde bütünleşmeleri, ikinci bölümdeki
analizlerin tarih içinde sınırlı kaldığını açığa çıkardı. Bu anlam-
da sözü geçen çözümlenmeleri günümüzü anlamaya yönelik te-
orik katkı olarak değil de azgelişmişlik tarihine teorinin pence-
resinden bir bakış gibi okumak daha yerinde olur.

Bu kitaptaki yazıların sadece otuz yıl öncesinin düşünce ta-
rihini yansıttığını söylemek istemiyorum. Önce, tabii ki, bütün
olası aşırılığına rağmen, burada irdelenen ve geçerliliğini mu-
hafaza eden metodolojik ve siyasi saptamalar söz konusu. Ör-
neğin üretim tarzı kavramları ve emperyalizmin bu bağlamda
incelenmesi gerektiği konusundaki tezi bugün de savunuyö-
rum; iktisat tarihi içinde halen devam eden kapitalizm ve sana-

yileşme konularında da görüşüm fazla değişmedi; son bölümdeki makalelerde Türkiye'nin tarımsal yapılar tarihinin anahatlarıyla doğru bir şekilde anlatıldığını düşünüyorum.

* * *

Makalelerin üzerinden geçerken sadece imla ve anlam kaymalarını düzeltmeye çalıştım: yani esas olarak ilk yayınlandıkları şekliyle muhafaza ettim. Görüleceği gibi kıymetli dostlarım Huricihan İslamoğlu, Faruk Birtek ve Şevket Pamuk ile beraber yazdığımız üç makale de bu derlemede yer alıyor. Kendilerine tekrar teşekkür ediyorum. Sevgili öğrencim Sabri Tekay'ın bu derlemenin ilk basımının hazırlanmasında büyük yardımı olmuştu; kendisini rahmetle anıyorum. Elinizdeki kitabın tekrar basılabilmesini sağlayan Kerem Ünüvar'a ayrıca teşekkür ediyorum.

ÇAĞLAR KEYDER
İstanbul, Mayıs 2009